

ความสัมพันธ์ระหว่างภาษา ปรัชญา และวัฒนธรรม

The relationship of language, cognition and culture

ทัศนีย์ เมฆถาวรวัฒนา¹

Thasanee Mekthawornwathana

Abstract

The purpose of this study was to synthesize the Eastern and Western research on language, cognition and culture in order to find a conclusion for the relationship of these three aspects. It was found that language, cognition and culture were closely related. The speakers of each language possessed the different conceptualization or cognition that caused the differences in the ways of thinking and world views. Also the result showed that the speakers in each culture or community had their own language governed by the culture.

Keywords: language cognition culture

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษา ปรัชญา และวัฒนธรรมทั้งในสังคมตะวันออกและตะวันตก เพื่อหาข้อสรุปเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภาษา ปรัชญา และวัฒนธรรม ผลการสังเคราะห์งานวิจัยพบว่าภาษา ปรัชญา และวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น โดยผู้พูดแต่ละภาษาจะมีกระบวนการสร้างมโนทัศน์หรือปรัชญาที่แตกต่างกัน ทำให้มีการคิดและการมองโลกที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ยังพบว่าผู้พูดในแต่ละสังคม แต่ละชุมชน มีภาษาที่ถูกควบคุมโดยวัฒนธรรม

คำสำคัญ: ภาษา ปรัชญา วัฒนธรรม

¹ อาจารย์, อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาอังกฤษธุรกิจ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

Full-time Lecturer, Department of Business English, Faculty of Arts, Assumption University

E-mail : thnmek@yahoo.com

1. ภาษาและปริชาน

แม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างภาษา ปริชานและวัฒนธรรม จะอยู่ในความสนใจของ นักมนุษยวิทยาและนักภาษาศาสตร์มานานแล้ว และการศึกษาเรื่องดังกล่าวถือเป็นแนวคิด พื้นฐานของการศึกษาทางมนุษยศาสตร์ และภาษาศาสตร์สาขาต่างๆ อาทิ ภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์ ภาษาศาสตร์จิตวิทยา อุปลักษณะตามแนวภาษาศาสตร์ปริชาน รวมทั้งวัจนปฏิบัติ ศาสตร์ชาติพันธุ์ที่ถือเป็นศาสตร์ที่เพิ่งได้รับความสนใจ

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภาษา ปริชาน และวัฒนธรรมที่ผ่านมา ยังไม่พบว่ามีการเขียนใดที่อธิบายถึงความสัมพันธ์ของทั้ง สามสิ่งนี้ไว้อย่างชัดเจน แต่มักกล่าวถึงแต่เพียงความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและวัฒนธรรม หรือภาษาและปริชาน ผู้วิจัยมองว่าประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภาษา ปริชาน และ วัฒนธรรมที่ยังไม่มีผู้กล่าวถึงนี้มีความสำคัญต่อการศึกษาภาษาทั้งทางด้านสังคมศาสตร์และ มนุษยศาสตร์จึงเขียนงานวิจัยเรื่องนี้ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับความสัมพันธ์ระหว่างภาษา ปริชาน และวัฒนธรรม ทั้งที่พบในสังคมตะวันออกและตะวันตก ซึ่งจะช่วยให้รู้จักภาษาพูดที่มีกระบวนการสร้างมโนทัศน์หรือปริชานที่แตกต่างกันไปตามสังคม และวัฒนธรรมของทั้งชาวตะวันออกและตะวันตก และช่วยทำให้ทราบถึงวิธีการพูดที่เหมาะสม ตลอดจนพฤติกรรมที่ควรประพฤติและไม่ควรประพฤติในแต่ละสังคม

ก่อนกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษา ปริชาน และวัฒนธรรม ผู้วิจัยขอ ทบทวนนิยามของคำสำคัญทั้งสามคำนี้ ตามแนวคิดของบุคคลต่างๆ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

Sweet (1916) ให้นิยามของภาษาไว้ว่า เป็นการแสดงออกของเจตภาพ (ideas) ผ่านทางเสียงที่รวมกันเป็นคำ คำที่รวมกันเป็นประโยค ซึ่งตามแนวคิดนี้ภาษาคือการ รวมตัวกันของเจตภาพเพื่อให้เกิดเป็นความคิด (thought)

Bloch and Trager (1942) เชื่อว่า ภาษาคือระบบสัญลักษณ์ทางเสียงที่คนในสังคม ช่วยกันกำหนดขึ้น

Sapir (1921) เชื่อว่า ภาษาคือกระบวนการวิธีของมนุษย์โดยเฉพาะ ที่ใช้ในการสื่อ ความคิด อารมณ์ และความต้องการ โดยอาศัยระบบสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้น

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2549) ให้คำจำกัดความภาษาว่าหมายถึง “ระบบหรือวิถี การพูดในสังคมมนุษย์ ประกอบด้วยสัญลักษณ์ต่างๆ ที่เป็นแบบแผนและใช้สื่อความหมาย จากผู้พูดไปยังผู้ฟังโดยอวัยวะสำหรับผู้พูดและผู้ฟัง สัญลักษณ์เหล่านี้เป็นสิ่งสมมติ (arbitrary) และถ่ายทอดจากชนรุ่นอายุหนึ่งไปยังอีกรุ่นอายุหนึ่งโดยการเรียนการสอน”

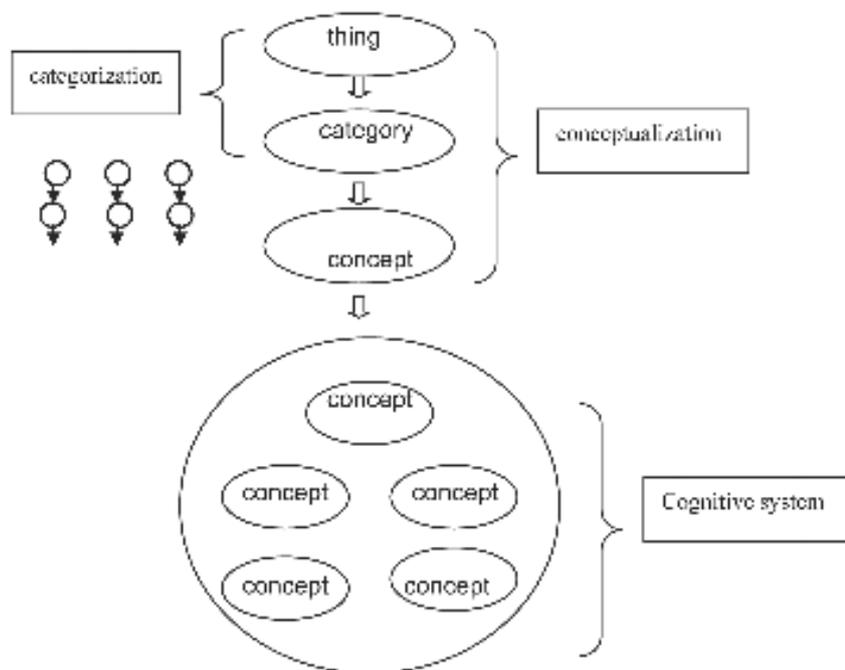
จากแนวคิดของนักภาษาศาสตร์ทั้งหมดข้างต้น สรุปได้ว่า ภาษาคือระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์ใช้เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้ อารมณ์ และความรู้สึกนึกคิดไปยังผู้อื่น ส่วนความหมายของคำว่า “ปริชาน” ก็มีผู้ให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย อาทิ ในทางภาษาศาสตร์ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2549) มองว่าปริชาน คือระบบความรู้ ความคิด มโนทัศน์

ชลธิศ วีระจิติ (2550) ให้ความหมาย “ปริชาน” ในทางปรัชญาไว้ว่าหมายถึง “ความรู้” หรือ “ความคิด” คล้ายคลึงกับในทางจิตวิทยา ซึ่ง Atkinson, et al (1987) นักจิตวิทยา กล่าวถึง “ปริชาน” ไว้ว่าหมายถึงกระบวนการทางจิต ความรู้ ความเข้าใจ ความจำ ความเชื่อ การรับรู้ การศึกษาหาความรู้ ทักษะที่มีต่อบุคคลและสิ่งต่างๆ การวางแผน การวิเคราะห์ และการแปลความหมาย

จากความหมายของ “ปริชาน” ตามแนวคิดทั้งหมดข้างต้น สรุปได้ว่า ปริชานคือ การคิดอย่างเป็นระบบและมีเหตุผล รวมทั้งความรู้ต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการสร้างมโนทัศน์ของผู้พูด ทั้งนี้ มโนทัศน์คือภาพที่อยู่ในความนึกคิดในสมองของคนเรา เป็นสิ่งนามธรรมที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของสิ่งต่างๆ บนโลก โดยมโนทัศน์จะทำหน้าที่เก็บรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับประเภท (categories) ของสิ่งต่างๆ (entities) ในโลกทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เช่น ลักษณะทางกายภาพ (ลักษณะตา หู จมูก ปาก หาง) คุณสมบัติ (สีผม สีขน สีพื้นผิว กลิ่น)

การจัดประเภท (categorization) หรือกระบวนการที่มนุษย์จัดประเภทของสรรพสิ่งในโลกออกเป็นชนิดหรือประเภทต่างๆ (categories) ตามลักษณะทางกายภาพและคุณสมบัติที่สิ่งเหล่านั้นมีสำคัญในแง่ที่ทำให้มนุษย์สามารถจัดการกับข้อมูลจำนวนมากที่อยู่ในหัวได้อย่างเป็นระบบ เช่น คนไทยจัดสิ่งและเรียกของที่มี 4 ขา ใช้สำหรับนั่งว่าเป็นเก้าอี้ ในที่นี้คนไทยจะมีภาพในหัวหรือมโนทัศน์ของสิ่งสิ่งนี้ โดยถือว่าคำว่า “เก้าอี้” คือคำที่ใช้เป็นตัวแทนของมโนทัศน์เกี่ยวกับสิ่งที่ใช้สำหรับนั่งของคนไทย

กระบวนการตั้งแต่การจัดประเภทสิ่งต่างๆ จนได้มโนทัศน์เรียกว่าการสร้างมโนทัศน์ (conceptualization) (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2549) และเนื่องจากในแต่ละวัน เราได้พบกับสิ่งต่างๆ ที่หลากหลายรอบตัวเรา ทำให้มีการสร้างมโนทัศน์จำนวนมากเพื่อใช้เป็นตัวแทนสิ่งเหล่านี้ ซึ่งมีมโนทัศน์ที่สร้างขึ้นที่สัมพันธ์กันนี้เรียกว่า “ระบบปริชาน” (cognitive system) ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ บนโลก ประเภทสิ่งของ มโนทัศน์ และปริชาน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น สามารถนำมาเขียนสรุปได้ดังรูปที่ 1

รูปที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ บนโลก ประเภทสิ่งของ มโนทัศน์ และปรีชาญาณ (ดัดแปลงจากพิมพลีษฐ์ เตชะราชันย์ (2552))

2. วัฒนธรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้นิยาม “วัฒนธรรม” ไว้ว่า “สิ่งซึ่งทำความเจริญ ความงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมในการแต่งกาย วิธีชีวิตหมู่คณะเช่นวัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา”

พจนานุกรมไทยฉบับอธิบาย 2 ภาษา (เอียรชัย เอี่ยมวรเมธ, 2546) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “คลังมหาสมบัติทางด้านจิตวิทยาและคลังมหาสมบัติทางด้านวัตถุที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้นในช่วงวิถีการพัฒนารวมของประวัติศาสตร์สังคมมนุษยชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะหมายถึงคลังมหาสมบัติด้านจิตใจ อาทิเช่น วรรณกรรม ศิลปะ การศึกษาและวิทยาศาสตร์”

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2529) ให้ความหมายไว้ว่าหมายถึง “ความรู้ที่ทุกคนในสังคมมีอยู่ ที่จะทำให้เขาประพฤติตัวอยู่ได้อย่างเป็นที่ยอมรับ”

Geertz (1976 อ้างถึงใน Wierzbicka, 1997) มองว่า “วัฒนธรรม” คือสิ่งที่แสดงให้เห็นรูปแบบของความหมายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่ส่งผ่านสัญลักษณ์ ระบบการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดทางการใช้ภาษาสื่อสารกันของคนในสังคม ซึ่งมีอิทธิพลต่อทัศนคติเกี่ยวกับการใช้ชีวิตของคนในสังคมนั้น

สรุปได้ว่า “วัฒนธรรม” หมายถึงความรู้เกี่ยวกับทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรมเช่น ศิลปะ วรรณกรรม จิตรกรรม และงานประดิษฐ์ทุกแขนง และเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นนามธรรม ได้แก่ แบบแผนการประพฤติปฏิบัติ คุณธรรม วิธีการพูดที่เป็นที่ยอมรับที่คนในสังคมมีอยู่ร่วมกัน ซึ่งเปรียบเสมือนความรู้เกี่ยวกับข้อตกลงในการปฏิบัติตนให้เป็นที่ยอมรับของคนอื่นที่อยู่ในสังคมนั้นๆ

แม้วัฒนธรรมและระบบปริชานจะแตกต่างกันในด้านความรู้และแตกต่างกันในด้านที่วัฒนธรรมเป็นความรู้ที่กว้างกว่า ครอบคลุมกว่า เพราะเป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับทุกสิ่งทุกอย่างที่คนในสังคมในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมควรรู้เพื่อให้ได้รับการยอมรับจากคนอื่น ในขณะที่ระบบปริชานคือความรู้ ความคิดและมโนทัศน์ ที่เกิดจากการสร้างองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับภาษา ดังนั้นจึงถือว่าปริชานเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ถูกจำกัด และกำหนดโดยวัฒนธรรม

3. ความสัมพันธ์ระหว่าง ภาษา ปริชาน และวัฒนธรรม

งานวิจัยของนักปรัชญา นักมนุษยวิทยา นักสังคมวิทยาและนักภาษาศาสตร์ในช่วงแรกๆ นั้นไม่ได้มุ่งค้นหาความเชื่อมโยงระหว่างภาษา ปริชานและวัฒนธรรมไว้อย่างชัดเจน แต่มุ่งหาหลักฐานที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสองสิ่งคือภาษาและปริชาน หรือระหว่างภาษาและวัฒนธรรม ต่างจากงานวิจัยในช่วงหลังที่มุ่งแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสามสิ่งนี้ชัดเจนมากยิ่งขึ้นโดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีที่แตกต่างกัน เช่น แนวคิดทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ (Ethnosemantics) ภาษาศาสตร์จิตวิทยา (Psycholinguistics) อุปลักษณ์ตามแนวภาษาศาสตร์ปริชาน (Conceptual metaphor) วัจนปฏิบัติศาสตร์เปรียบเทียบต่าง (Contrastive Pragmatics) และวัจนปฏิบัติศาสตร์ชาติพันธุ์ (Ethnopragmatics)

งานวิจัยที่อาศัยแนวคิดเรื่อง การศึกษาตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ (Ethnosemantics) หรือที่รู้จักกันในชื่อต่างๆ ได้แก่ ชาติพันธุ์ศาสตร์ (Ethnoscience) หรือชาติพันธุ์วรรณาแบบใหม่ (The New Ethnography) หรืออรรถศาสตร์แบบชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic semantics) ริเริ่มโดย Frake. (1962) มีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อศึกษาระบบปริชานของกลุ่มชาติพันธุ์ ด้วยวิธีการวิเคราะห์คำศัพท์ที่ใช้ โดยมีความเชื่อพื้นฐานที่ว่าภาษาสามารถสะท้อนให้เห็นความนึกคิดและการมองโลกของผู้พูด (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2529)

การศึกษาทำโดยการวิเคราะห์ความหมายของคำประเภทที่สนใจด้วยวิธีการสองวิธีคือ การวิเคราะห์องค์ประกอบ (Componential Analysis) และการจัดประเภทแบบชาวบ้าน (Folk taxonomy) จะเลือกใช้วิธีการวิเคราะห์แบบใดขึ้นกับประเภทของคำที่นำมาศึกษา กล่าวคือ หากสนใจศึกษาคำเรียกญาติ คำสรรพนาม คำลักษณะนามมักใช้วิธีการวิเคราะห์แบบแรก แต่หากต้องการศึกษาคำเรียกสี ชื่อโรค ชื่อสัตว์ หรือชื่อพืช มักเลือกใช้วิธีการวิเคราะห์แบบที่สองมัก ทั้งนี้เพื่อหาข้อสรุปว่าการใช้ภาษาผ่านคำประเภทต่างๆที่สนใจนั้น สะท้อนให้เห็นมุมมอง โลกทัศน์ของกลุ่มตัวอย่างได้อย่างไร

ตัวอย่างที่น่าสนใจ ได้แก่ งานวิจัยเรื่องลักษณะลำคัมบางประการในวัฒนธรรมที่แสดงโดยคำเรียกญาติของอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2533) ที่มุ่งศึกษาคำเรียกญาติพื้นฐานด้วยวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบความหมายแก่นของคำเรียกญาติ และความหมายที่เกิดจากการนำไปใช้เพื่อทำหน้าที่อื่น เช่น ใช้เป็นสรรพนาม คำเรียกขาน และใช้เป็นอุปสรรค ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบความหมายแก่นของคำเรียกญาติพบว่า คำเรียกญาติมีความแตกต่างกันตามอายุ เช่น “พี่-น้อง” “ลุง-ป้า-น้าอา” โดยพบประเด็นที่น่าสนใจคือคำเรียกญาติที่อยู่ในระดับสูงอายุสูงกว่าจะมีคำเรียกญาติที่แบ่งเพศ เช่น “ลุง” หมายถึงเพศชาย “ป้า” หมายถึงเพศหญิง ต่างจาก “น้า” หรือ “อา” ที่ใช้เรียกรวมกันได้โดยไม่แบ่งเพศ กล่าวคือเมื่อเรียก “น้า” อาจหมายถึงน้าผู้ชายหรือน้าผู้หญิงก็ได้ เช่นเดียวกับคำว่า “อา” โดยสรุปว่าคำเรียกญาติที่พบนี้สนับสนุนความสำคัญเรื่อง “อายุ” ในสังคมไทย

เมื่อวิเคราะห์คำเรียกญาติที่ใช้เป็นคำสรรพนามหรือคำเรียกขานในกลุ่มคนที่ไม่ได้มีความสัมพันธ์กันทางสายเลือด พบว่าคำเรียกญาติที่มีความหมาย “แก่กว่า” หรือ “รุ่นอายุสูงกว่า” เป็นคำที่ใช้บ่อยกว่าในสังคมไทยเมื่อเทียบกับคำเรียกญาติที่เป็นคำคู่กันแต่ “อ่อนกว่า” หรือ “รุ่นอายุต่ำกว่า” เช่นพบว่า คำว่า “พี่” ใช้บ่อยกว่าคำว่า “น้อง” คำว่า “ลุง” และ “ป้า” ใช้บ่อยกว่าคำว่า “หลาน”

ในแง่การใช้คำเรียกขานเป็นอุปสรรคพบมีการใช้คำเรียกญาติเป็นอุปสรรคจำนวน 4 คำได้แก่ “แม่” “พ่อ” “พี่” และ “น้อง” โดยพบการใช้คำว่า “แม่” เป็นอุปสรรคมากที่สุด เช่น “แม่ทัพ” “แม่แรง” “แม่น้า” “แม่บท” “แม่สี” “แม่พิมพ์” ทั้งนี้ผู้วิจัยยังตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจไว้ด้วยว่าความหมายของคำว่า “พี่” สื่อนัยเชิงบวกกล่าวคือแสดงให้เห็นว่ามีอำนาจมากกว่า มีความสำคัญและอยู่สูงกว่า เช่นคำว่า “ลูกพี่” “พี่เบิ้ม” ต่างจากคำว่า “น้อง” ที่แฝงความหมายเชิงลบ และแสดงถึงความเป็นผู้อยู่ใต้อำนาจ หรืออ่อนน้อมประสพการณ์ เช่น “ลูกน้อง” หรือ “น้องใหม่”

ผลการวิเคราะห์คำเรียกญาติในแง่มุมต่างๆ ช่างต้นสะท้อนให้เห็นลักษณะที่สำคัญของสังคมไทย 2 ประการคือ การให้ความสำคัญกับเรื่องอาวุโส และการให้ความสำคัญกับญาติฝ่ายแม่ แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมไทยเน้นบทบาทของแม่เป็นสำคัญ

อีกตัวอย่างหนึ่งคืองานวิจัยของศุภมาส เอ่งฉ้วน (2536) ที่ศึกษาคำเรียกญาติภาษาจีนฮกเกี้ยนในภาคใต้ของประเทศไทย และเกาะปีนัง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์คำเรียกญาติพื้นฐานที่สัมพันธ์โดยการแต่งงานในภาษาจีนฮกเกี้ยนโดยวิธีวิเคราะห์องค์ประกอบและเพื่อชี้ให้เห็นลักษณะสำคัญบางประการในวัฒนธรรมจีนฮกเกี้ยนที่สะท้อนให้เห็นจากความหมายของคำเรียกญาติดังกล่าว

ศุภมาสเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างผู้พูดภาษาฮกเกี้ยนที่อาศัยอยู่ทางตอนใต้ของประเทศไทย ใน 5 จังหวัดได้แก่จังหวัดกระบี่ ตรัง พังงา ภูเก็ต และที่เกาะปีนังประเทศมาเลเซีย เมื่อเปรียบเทียบการใช้คำเรียกญาติและระบบคำเรียกญาติในภาษาจีนฮกเกี้ยนทั้งหมดพบว่ามีความคล้ายคลึงและต่างกันเป็นคู่ๆ กล่าวคือ ในเรื่องการใช้คำเรียกญาติโดยรวมทั้งคำเรียกญาติพื้นฐานและคำเรียกญาติที่สัมพันธ์กันโดยการแต่งงาน พบว่าจังหวัดตรังและพังงามีความคล้ายคลึงกัน ส่วนจังหวัดภูเก็ตและเกาะปีนังมีคำเรียกญาติพื้นฐานคล้ายคลึงกันมากที่สุด แต่หากพิจารณาเฉพาะคำเรียกญาติที่สัมพันธ์กันโดยการแต่งงานจะพบว่าจังหวัดกระบี่และภูเก็ตมีความคล้ายคลึงกันมากที่สุด โดยพบว่าคำเรียกญาติที่สัมพันธ์กันโดยการแต่งงานในภาษาจีนฮกเกี้ยนที่เกาะปีนังนั้นไม่มีความคล้ายคลึงกับถิ่นใดในประเทศไทย

นอกจากนี้ศุภมาสยังพบว่าคำเรียกญาติและระบบคำเรียกญาติในภาษาจีนฮกเกี้ยนสะท้อนให้เห็นลักษณะวัฒนธรรมจีนฮกเกี้ยนได้ว่าให้ความสำคัญกับระบบอาวุโสหรือความแตกต่างเรื่องอายุ และถือเพศชายเป็นสำคัญ สังเกตได้จากการให้ความสำคัญกับฝ่ายพ่อ โดยพบว่าคำเรียกญาติในภาษาจีนฮกเกี้ยนของผู้พูดที่อยู่ในประเทศไทยที่สะท้อนให้เห็นถึงการถือเพศชายเป็นสำคัญนั้น เริ่มมีหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าเริ่มลดความสำคัญลงมีแนวโน้มว่าจะเปลี่ยนไปเป็นการไม่ให้ความสำคัญกับเพศใดเพศหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางภาษาดังกล่าวนี้เป็นผลมาจากการสัมผัสภาษาระหว่างภาษาจีนฮกเกี้ยนในประเทศไทยและภาษาไทย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่พบในภาษาจีนฮกเกี้ยนนี้ เป็นหลักฐานหนึ่งที่สนับสนุนผลการวิจัยของอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2533) ที่พบว่าวัฒนธรรมไทยให้ความสำคัญกับฝ่ายแม่มากกว่าฝ่ายพ่อ ส่วนการให้ความสำคัญกับระบบอาวุโสนั้นยังคงเป็นลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมจีนฮกเกี้ยนเช่นเดิมทั้งนี้ต่างจากภาษาจีนฮกเกี้ยนที่พบในเกาะปีนังประเทศมาเลเซีย

ที่พบว่ายังคงให้ความสำคัญกับระบบอาวุโสหรือความแตกต่างเรื่องอายุ และถือเพศชายเป็นสำคัญโดยไม่เปลี่ยนแปลง

ความสัมพันธ์ระหว่างภาษา ปรัชญา และวัฒนธรรมยังเห็นได้จากงานของวอร์ฟ (Whorf. 1956) ที่ศึกษาเปรียบเทียบการรับรู้เรื่องเวลาและสถานที่ ในภาษาโฮปีซึ่งเป็นภาษาของชาวอินเดียนแดงเผ่าหนึ่ง กับภาษายุโรป เพื่อดูว่าภาษาทั้งสองที่ต่างกันดีจะมีอิทธิพลต่อการมองโลกของผู้พูดแต่ละภาษาหรือไม่ และถ้าพูดต่างกันแสดงว่ามองโลกต่างกันใช่หรือไม่ โดยศึกษาลักษณะไวยากรณ์และรูปพหูพจน์ของคำที่เกี่ยวข้องกับการบอกเวลาในภาษาโฮปี และพบว่าภาษาโฮปีเป็นภาษาที่ไม่มีเวลา (timeless language) กล่าวคือจะมองเวลาว่าเป็นเวลาในเชิงจิตวิทยา ไม่ใช่เวลาตามมุมมองของคนทั่วไป เวลาขึ้นกับผู้สังเกต ไม่ใช่สิ่งที่กำหนดไว้อย่างตายตัว ในแง่พจน์จะไม่มีคำแสดงจำนวนพหูพจน์เกี่ยวกับเรื่องเวลา ดังนั้นชาวโฮปีจะไม่พูดว่า “I stayed five days” แต่จะพูดว่า “I left on the fifth day” ดังนั้นจึงไม่มีการทำคำนามที่เกี่ยวข้องกับเวลาให้อยู่ในรูปพหูพจน์

จากการศึกษาในครั้งนี้อธิบายยืนยันว่าภาษาโฮปีไม่มีคำรูปทางไวยากรณ์หน่วยสร้างหรือถ้อยคำที่แสดงถึงสิ่งที่คนโดยทั่วไปเรียกว่า “เวลา” หรือสิ่งที่เรียกว่า “อดีต” “ปัจจุบัน” หรือ “อนาคต” ไม่ว่าจะโดยชัดแจ้งหรือโดยปริยายก็ตาม แต่ชาวโฮปีก็สามารถอธิบายหรือบรรยายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในโลกได้อย่างถูกต้อง ซึ่งตามมุมมองของผู้พูดภาษาอื่นอาจมองว่าการบรรยายเหตุการณ์ของชาวโฮปีไม่ใช้การกล่าวถึงลำดับเหตุการณ์ที่ละเอียดและแน่นอน แต่ชาวโฮปีไม่ได้มองเช่นนั้น

ชาวโฮปีมองว่าเวลาเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง และสถานที่เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้นในการอธิบายปรากฏการณ์ตามธรรมชาติจึงมักแสดงออกมาในรูปการกล่าวถึงสิ่งเหนือธรรมชาติ และมองว่าทั้งพืชและสัตว์ต่างเป็นสิ่งที่วิวิธญาณ ในแง่ของอภิปรัชญา (metaphysics) ภาษาโดยทั่วไปมักกล่าวถึงแนวคิดที่สำคัญคือ “เวลา” หรือ “สถานที่” แต่ในภาษาโฮปีต่างออกไป เนื่องจากในการอธิบายความเป็นจริงในโลก ชาวโฮปีจะนึกถึงแนวคิดที่สำคัญคือ “subjective” และ “objective”

“objective” ประกอบด้วยทุกสิ่งจับต้องได้ เข้าใจได้ เช่น เรื่องตัวเลข ระยะทาง ในที่นี้ก็หมายถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมาแล้วและที่เป็นอยู่ปัจจุบัน ในแง่นี้ชาวโฮปีจึงไม่แยกเรื่องของอดีตหรือปัจจุบันออกจากกัน เนื่องจากต่างเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ ส่วน “subjective” คือสิ่งที่ในภาษาทั่วไปเรียกว่า “อนาคต” และยังรวมไปถึงทุกสิ่งที่อยู่ในความนึกคิด ในจิตใจของมนุษย์ สัตว์ พืชและธรรมชาติ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกนึกคิด ความหวัง

หากพิจารณาคำทางอภิปรัชญาในภาษาทั่วไปจะพบคำที่ใช้อ้างอิงถึงสิ่งต่างๆ บนโลก เช่น “past” “present” “future” แต่ในภาษาโฮปีจะอ้างอิงจากคำที่เกี่ยวข้องกับ “hope” “hoping” “thought” “desire” แทน โดยมองว่าเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความหวัง ความคิด หรือความต้องการที่ผ่านมาแล้ว กำลังเป็นอยู่ หรือคาดว่าจะเกิด

นอกจากนี้ยังไม่มีกรบงกาล (tense) ที่คำกริยา ในภาษาโฮปีไม่แบ่งเวลาเป็น present, past และ future และไม่มองว่าเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านั้นเกิดขึ้นเมื่อไร แต่จะมองว่าผู้พูดพูดโดยใช้รูปประโยคลักษณะใด กล่าวคือถ้าจะพูดถึงอนาคตก็จะพูดถึงสิ่งนั้นในลักษณะที่เป็นความคิด ความคาดหวัง แต่หากจะพูดถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันก็จะพูดในลักษณะของเรื่องจริง ไม่ใช่เป็นเรื่องที่คาดหวัง หมายความว่ากรบงเวลาในภาษาโฮปีสังเกตได้จากลักษณะการพูดของผู้พูดว่าพูดรายงานเหตุการณ์ พูดแสดงการคาดหวัง พูดเกี่ยวกับกฎของเหตุการณ์ ดังนั้นภาษาโฮปีจึงไม่มีความจำเป็นต้องการแสดงกาลที่คำกริยา วอร์ฟสรุปว่าจากลักษณะภาษา เช่นนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของชาวโฮปีว่าไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องเวลา

การศึกษาตามแนวภาษาศาสตร์จิตวิทยา (Psycholinguistics) เป็นอีกกรอบทฤษฎีหนึ่งที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างภาษา ปริชาน และวัฒนธรรมได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ภาษา โดยมองว่าในการเรียนภาษาต่างประเทศนั้น บุคคลใดก็ตามที่ใช้เพียงภาษาเดียวจะมีแนวคิด การมองโลกที่สัมพันธ์กับภาษานั้นๆ เช่น คนไทยที่รู้เพียงภาษาไทยเพียงภาษาเดียว ก็จะคิดและมองโลกตามแบบที่พบในภาษาและวัฒนธรรมไทย การเรียนภาษาจึงไม่ค่อยได้ผลเท่าที่ควร พิณฑิพย์ ทวยเจริญ (2528) เชื่อว่าในการเรียนภาษาที่สอง ผู้เรียนมักประสบปัญหาด้านวัฒนธรรมของภาษาที่สองที่ต่างไปจากภาษาแม่ เช่น การจัดหมวดหมู่สิ่งของ คน ลักษณะอาการ เวลาและสถานที่ เช่น เมื่อพูดถึงอาหารเข้าแนวคิดเรื่องอาหารของผู้เรียนย่อมแตกต่างไปจากแนวคิดเรื่องเดียวกันนี้ของเจ้าของภาษาที่สองที่กำลังเรียนอยู่ ซึ่งถือเป็นอุปสรรคสำคัญในการเรียนภาษาที่สองให้สัมฤทธิ์ผล สอดคล้องกับ Weber and Tardif (1991) และ Fantini (1991) ที่เชื่อว่าวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ภาษาของเด็ก และเป็นสิ่งที่กำหนดการประสบการณ์การเรียนรู้ของเด็ก

นอกจากนี้เรายังมีสามารถเห็นความสัมพันธ์ระหว่างภาษา ปริชานและวัฒนธรรมจากแนวคิดเรื่อง อุปลักษณ์มนทัศน์ตามแนวภาษาศาสตร์ปริชาน (conceptual metaphor) Lakoff and Johnson (1980) ที่เชื่อว่าอุปลักษณ์เป็นสิ่งที่มิอยู่ทั่วไปในชีวิตประจำวัน และไม่ใช้อยู่แค่ในภาษาตามที่ทฤษฎีอุปลักษณ์แบบดั้งเดิมมอง แต่ยังอยู่ในทั้งความคิดและการกระทำ

ของเรา เลคอฟและจอห์นสันให้ความสำคัญกับอุปลักษณะอย่างมากเนื่องจากเชื่อว่าอุปลักษณะเป็นปรากฏการณ์ทางปริชาณที่ประกอบทั้งระบบภาษาและระบบความคิดเข้าด้วยกัน โดยมองว่าอุปลักษณะคือสิ่งที่ช่วยให้การคิดเป็นสิ่งที่ง่ายขึ้น ที่มีหลักการคือพยายามเข้าใจ มโนทัศน์หนึ่งที่เป็นนามธรรมด้วยอีกมโนทัศน์หนึ่งที่เป็นรูปธรรมที่เข้าใจง่ายกว่า และคุ้นเคยกว่า โดยมโนทัศน์ทั้งสองนี้มีมิติทางความคิดเชื่อมต่อกันอย่างเป็นระบบ เนื่องจากมีองค์ประกอบ บางอย่างทางความคิดสัมพันธ์กัน

Lakoff and Johnson อธิบายว่า อุปลักษณะจะถ่ายทอดรูปแบบทางความคิดจาก ขอบเขตต้นทาง (source domain) ไปยังขอบเขตปลายทางหรือของเขตเป้าหมาย (target/objective domain) ดังนั้นรูปแบบทางความคิดของขอบเขตเป้าหมายจึงถูกรับรู้ได้โดยผ่าน ประสบการณ์เชิงรูปธรรม ซึ่งมาจากรูปแบบความคิดของขอบเขตต้นทาง ที่มีความสัมพันธ์ ทางโครงสร้างและอยู่ภายในประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของเรา อุปลักษณะแต่ละแบบจึง ประกอบไปด้วยมโนทัศน์ต้นทาง มโนทัศน์เป้าหมาย และระบบการเชื่อมโยงทั้งสองมโนทัศน์ เข้าหากัน

นอกจากนี้ Lakoff and Johnson ยังเชื่อว่าระบบการสร้างมโนทัศน์ (conceptual system) ที่ทำให้มนุษย์เราสามารถคิดและทำสิ่งต่างๆ ได้ล้วนมีพื้นฐานมาจากอุปลักษณะ ระบบการสร้างมโนทัศน์ปกติของคนเราจึงเป็นระบบที่ต้องอาศัยกระบวนการทางอุปลักษณะ โดยตลอด และเชื่อว่าอุปลักษณะเป็นสิ่งที่พื้นฐานที่สุดในชีวิตมนุษย์

จากความสำคัญข้างต้นจึงพบว่างานวิจัยเกี่ยวกับอุปลักษณะ ได้รับความสนใจอย่าง กว้างขวางในแวดวงภาษาศาสตร์ อาทิงานวิจัยเรื่องการใช้อุปลักษณะในการเรียนการสอนระดับ มหาวิทยาลัยประเทศอังกฤษ (Low and Koeser. 2008) อุปลักษณะในการเรียนการสอน (Cameron. 2003) การสร้างอุดมคติ (ideology) จากอุปลักษณะในงานเขียนประเภทข่าว (Milapides and Kitis. 1997) การแปลความหมายอุปลักษณะ (Dobrzynska. 1995) อุปลักษณะในบทภาพยนตร์ (Rozik. 2000) อุปลักษณะและประติมากรรม(iconicity) (Hiraga. 2005) และทฤษฎีอุปลักษณะตามแนวคิดแบบดั้งเดิมและแนวคิดแบบใหม่ (ทัศนีย์ เมฆถาวร วัฒนา. 2553)

งานวิจัยด้านวัจนปฏิบัติศาสตร์เปรียบต่างเป็นอีกงานหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าภาษา สะท้อนวัฒนธรรมได้ โดยงานทางด้านนี้ส่วนใหญ่มักสนใจศึกษาเปรียบเทียบการแสดงวัจนกรรม ของกลุ่มตัวอย่างจากสองสังคมที่มีลักษณะต่างกัน เช่นสังคมตะวันออกและตะวันตก โดยมี

วัตถุประสงค์เพื่อมุ่งหากลวิธีการแสดงวัจนกรรมที่พบในกลุ่มตัวอย่างว่ามีกี่กลวิธี อะไรบ้าง และจากกลวิธีที่พบสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของคนในสังคมนั้นๆ ได้อย่างไร ที่ผ่านมาพบตัวอย่างงานวิจัยด้านวัจนปฏิบัติศาสตร์เปรียบเทียบ (Contrastive Pragmatics) ที่สนับสนุนข้อเท็จจริงที่ว่าภาษาสะท้อนวัฒนธรรมของผู้พูด จำนวนมาก อาทิงานวิจัยของ Blum-Kulka & Olshtain (1984) ที่ศึกษาเปรียบเทียบวัจนกรรมการขอโทษของชาวอิสราเอลและชาวอเมริกัน พบว่าผู้พูดจากสองวัฒนธรรมนี้รับรู้ความรุนแรงของสถานการณ์การทำความผิดแตกต่างกัน กล่าวคือในสถานการณ์การมาประชุมสาย ผู้พูดชาวอเมริกันจะถือว่าเป็นความผิดที่รุนแรงมาก ในขณะที่ชาวอิสราเอลจะมองว่าสถานการณ์การเดียวกันนี้ถือเป็นความผิดเพียงเล็กน้อย จึงขอโทษไม่บ่อยเท่าชาวอเมริกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าวัฒนธรรมอเมริกันให้ความสำคัญกับเรื่องการตรงต่อเวลามากกว่า

งานวิจัยที่สะท้อนให้เห็นลักษณะเด่นของสังคมอเมริกันยังเห็นได้จากงานวิจัยของ Nash (1983) ที่ศึกษาการแสดงวัจนกรรมการเตือนของชาวอเมริกันเปรียบเทียบกับชาวจีน โดยใช้สถานการณ์สมมติ กำหนดให้กลุ่มตัวอย่างกล่าวเตือนเพื่อนคนหนึ่งที่มาขออาศัยอยู่ในบ้านของกลุ่มตัวอย่าง เนื่องจากเพื่อนคนนี้มีภักลับบ้านดึกและกลุ่มตัวอย่างต้องคอยเปิดประตูบ้านให้เพื่อนคนนี้ ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่มนี้เลือกใช้กลวิธีความสุภาพต่างกัน โดยชาวอเมริกันมักเลือกกลวิธีความสุภาพแบบตรงทางลบ โดยพยายามแสดงให้ผู้ฟังเห็นว่าผู้พูดไม่ตั้งใจรบกวนสิทธิของผู้ฟัง หรือทำให้ผู้ฟังรู้สึกอึดอัดใจ โดยการกล่าวเลี่ยง (hedging) ในระดับคำ วลี หรือประโยคเพื่อพยายามแสดงให้ผู้ฟังรู้สึกว่าคำพูดของตนไม่รุนแรง เช่น 'It sorts of disturbs my sleep' หรือ 'I'll give you a key and ...maybe you try to also come in a little bit earlier' ในสถานการณ์เดียวกันนี้ชาวจีนจะใช้การกล่าวเลี่ยงน้อยมาก แต่มักใช้กลวิธีความสุภาพแบบตรงเชิงบวก โดยการแสดงความเอาใจใส่ผู้ฟัง แสดงถึงความสนใจต่อความรู้สึกของผู้ฟังว่าต้องการความเข้าใจว่าเหตุใดจึงกลับบ้านดึก เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความพอใจและหลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น เช่น Ni shih mang jen ou wo kei ni yaoshih pi chiao fang pien (You're a busy person oh I give you a key (then it will be more convenient))

Nash กล่าวว่าจากลักษณะการแสดงวัจนกรรมการเตือนข้างต้น สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของชาวอเมริกันว่าเน้นความเป็นปัจเจกชน เคารพสิทธิส่วนบุคคล และมั่นใจตนเอง ในขณะที่วัฒนธรรมจีนนั้นเป็นแบบสังคมพึ่งพา ยกย่องและให้เกียรติผู้อื่น

การศึกษาเรื่องวัจนกรรมไม่เพียงแต่ทำให้เห็นลักษณะเด่นในแง่ของการใช้กลวิธีทางภาษาที่สามารถโยงไปสู่วัฒนธรรมได้เท่านั้น แต่ยังสะท้อนให้เห็นความเชื่อทางศาสนาได้ด้วย เช่น เรารู้ว่าชาวโมร็อกโกมีความใกล้ชิดกับศาสนาค่อนข้างมาก โดยสังเกตจากวัจนกรรมต่างๆ ที่มักประกอบด้วยคำพูดที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา ต่างจากชาวอังกฤษที่ไม่พบการใช้ภาษาในลักษณะนี้

ตัวอย่างเช่น ชาวโมร็อกโกจะกล่าวขอบคุณผู้ที่ให้ของขวัญแก่ตน ว่า /barakallahufik/ “God bless you” ในขณะที่ชาวอังกฤษจะพูดว่า “thank you” หรือการกล่าวชมเชยเมื่อผู้อื่นทำให้รู้สึกพอใจ ชาวโมร็อกโกจะพูดว่า /tbarkallah ?lik/ “may God bless you” ส่วนชาวอังกฤษจะพูดว่า “well done”

นอกจากนี้ Davie (1987) ยังพบอีกว่าแม้ว่าทั้งสองชาตินี้จะเข้าใจการขอบคุณแต่มุมมองในเรื่องดังกล่าวแตกต่างกันในแง่ที่ว่าสถานการณ์ใดควรหรือไม่ควรกล่าวขอบคุณ เดวิดพบว่า ชาวอังกฤษมักกล่าวขอบคุณเพื่อแสดงถึงความสุภาพเสมอแม้จะได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่นเพียงเล็กน้อยก็ตาม เช่น การช่วยเก็บของที่ตกบนพื้น การช่วยปิดประตูรถ หรือการส่งเกลือให้ขณะรับประทานอาหาร แต่ชาวโมร็อกโกกลับมองว่าการกล่าวขอบคุณเมื่อได้รับความช่วยเหลือในเรื่องเล็กน้อยเช่นนี้เป็นการประชดประชัน ไม่ได้แสดงความสุภาพแต่อย่างใด

Wierzbicka (1997) นักภาษาศาสตร์ผู้หนึ่งที่สนใจศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและวัฒนธรรมอย่างจริงจัง วิจารณ์ว่าการพยายามหาข้อสรุปเกี่ยวกับวิธีการพูดของคนในสังคมเพื่อโยงไปสู่ข้อสรุปเกี่ยวกับวัฒนธรรมตามกรอบแนวคิดชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสารและวัจนปฏิบัติศาสตร์ที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางนั้นอาจไม่ใช่วิธีการที่เหมาะสม เนื่องจากมีข้อเสียอย่างน้อย 2 ประการ ประการแรกคือการเขียนบรรยายด้วยคำศัพท์ที่ใช้กันทั่วไปที่มีอยู่ในภาษาใดภาษาหนึ่งอาจทำให้คนจากต่างสังคมกัน ไม่เข้าใจว่าเหตุใดจึงมีวิธีการพูดเช่นนั้น มีมูลเหตุจูงใจในการพูดหรือใช้ภาษาเช่นนั้นอย่างไร ผู้พูดรู้สึกอย่างไรขณะที่พูด

ประการที่สองคือ เนื่องจากคนจากต่างวัฒนธรรมกัน อาจรับรู้ความหมายของคำศัพท์ที่ใช้ต่างกัน เช่น จากตัวอย่างงานวิจัยของแนช ที่เป็นไปได้ที่คนจีนและคนอเมริกันรับรู้ความหมายของคำว่า ‘politeness’ ต่างกัน สิ่งที่เป็น polite ของสังคมหนึ่ง ไม่ใช่สิ่งที่ polite ในสังคมอื่นก็ได้ หรือกรณีงานวิจัยของเวทเชล ก็เป็นไปได้ว่าคนอเมริกันและญี่ปุ่น อาจเข้าใจความหมายของคำว่า “apology” แตกต่างกัน โดย Wierbicka (1994) พบว่าชาวญี่ปุ่นและชาวตะวันตกกล่าวขอโทษต่างกันทั้งในแง่คุณภาพ (qualitative) เห็นได้จากการที่ชาวญี่ปุ่น

ขอโทษบ่อยกว่าชาวตะวันตกและพบได้ในทุกบริบทสถานการณ์ ในแง่ปริมาณ (quantitative) พบว่าสังคมตะวันตกจะกล่าวขอโทษเมื่อกระทำสิ่งที่ไม่ดีต่อผู้อื่นโดยตรง แต่สังคมญี่ปุ่นจะกล่าวขอโทษเมื่อกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ผู้อื่นเกิดความรู้สึกไม่ดีไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม และไม่ว่าสิ่งทีกระทำจะถือเป็นความผิดเพียงเล็กน้อยก็ตาม

Goddard (2000) สนับสนุนแนวคิดของ Wierbicka โดยมองว่าการศึกษาวิธีการพูดเพื่อตามแนวคิดแบบเดิมอาจก่อให้เกิดปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาตามแนวคิดวัจนปฏิบัติศาสตร์เปรียบเทียบที่มักอธิบายการใช้ภาษาของคนในสังคมด้วยคำบางคำเช่นคำว่า “directness” เพื่ออธิบายว่าคนในสังคมที่ศึกษาใช้ภาษาแบบตรงประเด็น (directness) หรือไม่ตรงประเด็น (indirectness) “formality” โดยอธิบายว่าการใช้ภาษาของคนในสังคมนั้นๆ เป็นทางการ (formal) หรือไม่เป็นทางการ (informal) หรือการใช้คำว่า “politeness” เพื่ออธิบายว่ารูปแบบการใช้ภาษาของคนในสังคมนั้นสุภาพ (polite) หรือไม่สุภาพ (impolite)

Goddard มองว่าการใช้คำเหล่านี้ในการอธิบายการใช้ภาษาของคนในสังคม ยังมีความคลุมเคลืออยู่มาก เนื่องจากมีความหมายไม่คงที่ ไม่แน่นอน แตกต่างกันออกไปในแต่ละภาษาขึ้นกับว่าสังคมที่กำลังศึกษาเปรียบเทียบกับอยู่นั้นคือสังคมใด นอกจากนี้อาจมีปัจจัยเรื่องตัวผู้วิจัยเอง ว่าพูดภาษาอะไร เนื่องจากภาษาที่ผู้วิจัยพูดย่อมมีอิทธิพลต่อความคิดและการมองโลกของผู้วิจัย และส่งผลถึงการผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ ยกตัวอย่าง การอธิบายรูปแบบการใช้ภาษาของชาวญี่ปุ่นเปรียบเทียบกับของชาวอังกฤษโดยใช้พิจารณาจากคำว่า “directness” เราถือว่าชาวญี่ปุ่นใช้ภาษาแบบอ้อมค้อม (indirectness) ในขณะที่ชาวอังกฤษใช้ภาษาแบบตรงประเด็น (directness) แต่หากเปรียบเทียบรูปแบบการใช้ภาษาของชาวฮิบรูและชาวอังกฤษ ผลการวิจัยกลับพบว่าชาวอังกฤษใช้ภาษาแบบอ้อมค้อม ในขณะที่ชาวฮิบรูใช้ภาษาแบบตรงประเด็น คำถามที่เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์เช่นนี้คือ รูปแบบการใช้ภาษาของสังคมอังกฤษจริงๆ แล้วเป็นอย่างไร อ้อมค้อมหรือตรงประเด็น

จากความสนใจเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและวัฒนธรรม ความไม่เชื่อถือในทฤษฎีและวิธีการศึกษาที่มีผู้เสนอไว้และต้องการเสนอทฤษฎีใหม่เพื่อศึกษาเรื่องดังกล่าวอย่างจริงจัง ในปี 1985 Wierzbicka ได้พัฒนาวิธีการศึกษาแบบใหม่ที่เรียกว่า “ตัวแบบบทวัฒนธรรม” หรือ “ทฤษฎีบทวัฒนธรรม” (Cultural Script Model / Cultural Script Theory) โดยได้กล่าวถึงครั้งแรกในบทความเรื่อง “Different cultures, different languages, different speech acts: English VS Polish”

ทฤษฎีบทวัฒนธรรมเป็นหนึ่งในแนวคิดของวจนปฏิบัติศาสตร์ชาติพันธุ์ (ethnopragmatics) หมายถึง กรอบทฤษฎีที่แสดงให้เห็นข้อตกลงในการใช้ภาษาร่วมกันของคนในสังคมหนึ่งๆ ในรูปการเขียนบรรยายด้วยชุดของคำกลุ่มหนึ่ง NSM; Natural Semantic Metalanguage) ที่ประกอบไปด้วยคำศัพท์พื้นฐาน (semantic primes) และรูปแบบทางไวยากรณ์แบบง่ายๆ ที่เหมือนกันในทุกภาษา เป็นคำศัพท์ที่เชื่อว่ามีอยู่ในทุกภาษา ไม่ใช่พบในเฉพาะในภาษาใดภาษาหนึ่งเท่านั้น (Goddard and Wierzbicka. 2004)

แนวคิดหลักที่สำคัญของทฤษฎีนี้คือการเชื่อเรื่องความเป็นสากลของระบบภาษาของมนุษย์ และสิ่งที่เป็นสากลที่ว่านี้ก็คือ NSM ที่ใช้เป็นเครื่องมือในการเขียนบรรยายวัฒนธรรมของสังคมหนึ่งๆ โดยเชื่อว่าในทุกภาษาจะมีชุดของคำอยู่จำนวนหนึ่งและไวยากรณ์ที่เป็นสากล ที่คนทุกคนไม่ว่าจะพูดภาษาใดก็ตามสามารถเข้าใจร่วมกัน และสามารถแปลข้ามภาษาได้ที่เรียกว่า ‘alphabet of human thoughts’ และ ‘a common grammar’ ตามลำดับ การเขียนแสดงด้วยวิธีนี้มีข้อดีในแง่ที่สามารถแสดงให้เห็นหลักฐานทางภาษาและกฎทางวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ ทั้งสามารถสะท้อนบรรทัดฐานทางสังคมและค่านิยมของคนในสังคมนั้นๆ ได้

ทั้งนี้ Wierzbicka (1994) อธิบายว่าทฤษฎีบทวัฒนธรรมที่บ่งชี้ที่ตนคิดขึ้นนี้เทียบได้กับแนวคิดเรื่อง “cultural frame” (กรอบวัฒนธรรม) ของ Shweder (1984) และ “culturally shared idea” (แนวคิดร่วมกันทางวัฒนธรรม) ของ Kitayama and Markus (1992) ที่หมายถึงแนวคิดที่คนส่วนใหญ่ในแต่ละสังคมรับรู้ร่วมกัน สามารถสังเกตเห็นได้จากกิจกรรมในชีวิตประจำวัน รวมทั้งการใช้ภาษา ประเพณี ธรรมเนียมปฏิบัติของสังคม) ดังนั้นแนวคิดหลักของแต่ละสังคมจึงไม่เคยทำให้คนในสังคมนั้นเกิดความสงสัย คนในสังคมนั้นต่างยอมรับและปฏิบัติ เป็นเสมือนกฎในการปฏิบัติของสังคมนั้นๆ

อย่างไรก็ตามทฤษฎีตัวแบบบทวัฒนธรรมที่เวียชบิทชกาพัฒนาขึ้นนี้ต่างจากทฤษฎีของ Shweder (1984) และของ Kitayama and Markus (1992) ในแง่ที่อธิบายวิธีการพูดของคนในแต่ละสังคมโดยการเขียนบรรยายด้วยเครื่องมือทางภาษาแบบใหม่ที่ได้พัฒนาขึ้นคือ NSM (Natural Semantic Metalanguage)

NSM เปรียบเสมือนเป็นชุดของภาษาที่เป็นอิสระจากภาษาใดภาษาหนึ่ง (language-independent metalanguage) เป็นภาษาที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการอธิบายและเปรียบเทียบภาษาไม่ขึ้นกับวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง แต่เป็นชุดของคำศัพท์ที่เป็นสากล (lexical universal)

ที่มีอยู่ในทุกภาษา (Wierzbicka. 1996; Goddard, Cliff. 2004) ประกอบด้วยชุดคำศัพท์พื้นฐานในระบบภาษาของมนุษย์ (Semantic primitive/ primes) ซึ่งเปรียบเสมือนความหมายของหน่วยใดๆ เช่น ความหมายของคำ หน่วยคำหรือวลีที่มีความหมายพื้นฐานง่ายๆ และไม่สามารถให้คำอธิบายหรือให้ความหมายด้วยคำศัพท์อื่นในภาษานั้นได้อีกเนื่องจากเป็นหน่วยที่มีความหมายพื้นฐานที่สุดในภาษาแล้ว เป็นความหมายของคำที่ปรากฏอยู่ในทุกภาษามีจำนวน 63 คำ

Wierzbicka ได้พัฒนาทฤษฎี NSM อย่างต่อเนื่อง โดยได้ทำงานร่วมกับ Goddard Cliff (Goddard and Wierzbicka. 2004; Wierzbicka. 1996) และเสนอว่านอกจากชุดคำศัพท์ที่เป็นสากลแล้ว ในแต่ละภาษายังมีเรื่องระบบไวยากรณ์ที่เป็นสากลด้วย ซึ่งหมายถึงกฎที่ว่าด้วยการรวมกันของชุดคำศัพท์ที่เป็นสากล ที่มีแบบแผนเฉพาะ เพื่อใช้ในการสื่อความหมาย เช่น I, WANT, DO, THIS เกิดเป็นประโยคได้ว่า I want to do this ที่มีความชัดเจนเพียงพอแล้ว ไม่สามารถอธิบายได้ชัดเจนอีกแล้ว ด้วยเหตุผลดังกล่าวการใช้ primes ในการแสดงความหมายและในการเขียน Cultural script จึงไม่ทำให้เกิดความรู้สึกไม่เท่าเทียมกัน นอกจากนี้ยังมีข้อดีคือทำให้เกิดความชัดเจนในระดับสูง และเนื่องจากสามารถแปลระหว่างภาษาได้ง่าย จึงสะดวกในการเปรียบเทียบภาษา

Goddard and Wierzbicka (2004) และ Wierzbicka (1997) เสนอว่าในการวิเคราะห์ท้าววัฒนธรรมของสังคมใดสังคมหนึ่ง ควรต้องเริ่มจากการสังเกตว่าคำสำคัญ (keyword) หรือรูปภาษาที่สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมได้เด่นชัดที่สุดในสังคมนั้นคืออะไร คำสำคัญที่ว่านี้อาจปรากฏอยู่ในหลายรูปแบบ อาทิ วัจนกรรม การใช้คำต้องห้าม รวมถึงข้อมูลชนิดอื่นทางภาษาที่แสดงให้เห็นถึงบรรทัดฐานทางสังคมและคุณค่าทางสังคม ได้แก่ สุภาษิต คำที่มักปรากฏร่วมกัน (collocations) การสนทนาพูดคุยกันในชีวิตประจำวัน การใช้คาลงท้ายคำอุทาน การใช้คำขึ้นต้นและการอ้างถึง ล้วนแล้วแต่เป็นคำที่ใช้บ่อยในการมีปฏิสัมพันธ์กันของคนในสังคม ซึ่งคำหรือวลีที่มีความสำคัญเหล่านี้ มักมีคุณสมบัติที่พอเพียงที่จะถือเป็นคำศัพท์สำคัญที่สะท้อนลักษณะวัฒนธรรมได้

อย่างไรก็ตามเราไม่สามารถบอกได้ว่ามีจำนวนบทวัฒนธรรมกี่บท ที่จะสามารถอธิบายวัฒนธรรมนั้นๆ ได้อย่างครอบคลุม แต่ได้ให้ข้อสังเกตไว้ว่าน่าจะมีจำนวนมากพอที่จะทำให้เข้าใจวัฒนธรรมการใช้ภาษาของคนในสังคมนั้นได้ โดยในแต่ละวัฒนธรรมก็จะมีบทวัฒนธรรมหลัก ที่สะท้อนให้เห็นลักษณะวัฒนธรรมหนึ่งโดยทั่วไป ทุกคนในสังคมยอมรับว่าถูกต้อง

ไม่ว่าจะปฏิบัติตามหรือไม่ ดังนั้นจึงถือเป็นบทวัฒนธรรมที่มีความสำคัญที่สุดของสังคมนั้น และบทวัฒนธรรมย่อยที่มีความสำคัญรองลงมา ซึ่งมักพบในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งเท่านั้น

จุดเด่นของการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวิธีการพูดของคนในสังคมกับวัฒนธรรม ด้วยทฤษฎีบทวัฒนธรรมคือสามารถเปรียบเทียบระหว่างภาษาได้ คนจากทุกภาษาทุกวัฒนธรรมสามารถอ่านได้เข้าใจ และรับรู้ความหมายของคำศัพท์ที่ใช้เขียนบรรยายการใช้ภาษาเหมือนกัน โดยไม่เกิดความสับสน ทั้งนี้ Wierzbicka ได้ยกตัวอย่างงานวิจัยของตน (Wierzbicka. 1994) ที่ศึกษาการกล่าวขอโทษของชาวญี่ปุ่นและชาวแองโกลอเมริกัน ผลการศึกษาพบว่าบทวัฒนธรรมของคำว่า “apology” ที่พบในชาวญี่ปุ่นและชาวแองโกลอเมริกันแสดงได้ดังนี้

บทวัฒนธรรมของชาวญี่ปุ่น

If something bad happens to someone because I did something, I have to say something like this to this someone “I feel something bad” I have to do something because of this.

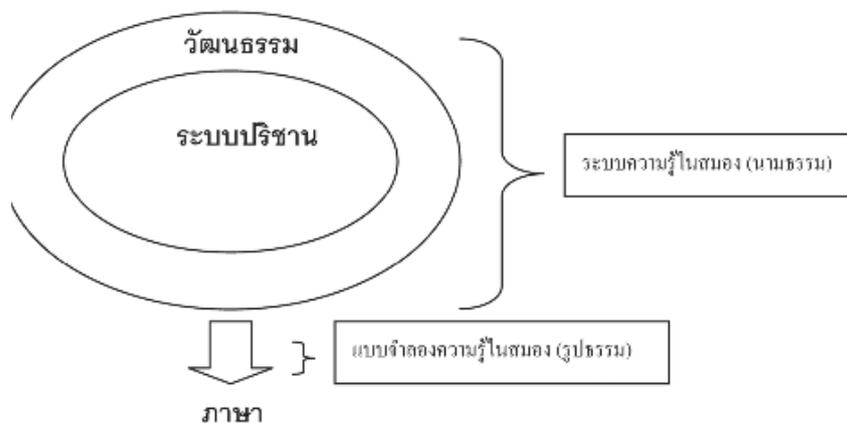
บทวัฒนธรรมของชาวแองโกลอเมริกัน

When I did something bad to someone, I have to say something like this to this person: “I feel something bad because of this”.

Wierzbicka พบว่าชาวญี่ปุ่นและชาวตะวันตกกล่าวขอโทษต่างกันทั้งในแง่ quantitative เห็นได้จากการที่ชาวญี่ปุ่นขอโทษบ่อยกว่าชาวตะวันตก และ qualitative กล่าวคือแนวคิดเกี่ยวกับการขอโทษของทั้งสองวัฒนธรรมนี้แตกต่างกัน สำหรับสังคมตะวันตกจะกล่าวขอโทษเมื่อกระทำการที่ไม่ดีต่อผู้อื่น แต่สังคมญี่ปุ่นมองต่างออกไป ดังนั้นการใช้คำภาษาอังกฤษว่า apology เหมือนกันเพื่อหมายถึงการขอโทษของทั้งสองวัฒนธรรมจึงที่แตกต่างกันอาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดกันได้ และจากงานวิจัยที่ผ่านมาพบว่าสังคมญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับการกล่าวขอโทษเป็นอย่างมากและพบได้ในทุกบริบทสถานการณ์ เช่น เมื่อทำให้ผู้อื่นเกิดความรู้สึกไม่ดีทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

ที่ผ่านมามีงานวิจัยในต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิธีการพูด เพื่อโยงไปสู่ทัศนคติ ค่านิยมของแต่ละสังคม โดยอาศัยกรอบทฤษฎีบทวัฒนธรรม และการแนวคิดเรื่อง NSM ตามแนวคิดเรื่องบทวัฒนธรรมของ Wierzbicka จำนวนมาก อาทิ งานวิจัยเรื่องบทวัฒนธรรมของชาวสเปนเชื้อสายโคลัมเบีย (Travis. 2004) บทวัฒนธรรมของชาวออสเตรเลีย (Wierzbicka. 2002) บทวัฒนธรรมของชาวสิงคโปร์ (Wong. 2004) บทวัฒนธรรมของชาวเกาหลี (Yoon. 2004) และงานวิจัยของกอดดาร์ด (Goddard. 1997) บทวัฒนธรรมของชาวเปอร์เซีย (Sahragard) บทวัฒนธรรมของชาวยิว (Wierzbicka. 2004) บทวัฒนธรรมของชาวแอฟริกันตะวันตก (Ameka. 2004) บทวัฒนธรรมของชาวฮิสแปนิก (Triandis. 1984) และบทวัฒนธรรมของการขอโทษในภาษาไทย (ทัศนีย์ เมฆถาวรวัฒนา. 2553)

งานวิจัยทั้งหมดข้างต้นคือหลักฐานที่สนับสนุนแนวคิดที่ว่าภาษา ทัศนคติ และวัฒนธรรมนั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น กล่าวคือผู้พูดที่พูดภาษาต่างกัน ก็จะมีกระบวนการสร้างมโนทัศน์หรือทัศนคติแตกต่างกัน ทำให้มีวิถีคิดและการมองโลกแตกต่างกัน นอกจากนี้ผู้พูดในแต่ละสังคม แต่ละชุมชนภาษายังถูกควบคุมโดย “วัฒนธรรม” ที่เป็นเสมือนความรู้ในรูปข้อตกลงของคนในชุมชนนั้นๆ ว่าวิธีการพูดแบบใดดี วิธีการพูดแบบใดไม่ดี ในแง่พฤติกรรมก็เช่นเดียวกันจะมีการกำหนดไว้ว่าพฤติกรรมใดควรปฏิบัติหรือไม่ควรปฏิบัติ ซึ่งแบบแผนความในเรื่องนี้จะส่งผ่านจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งในรูปของความรู้ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมนั้นๆ บางสิ่งอาจเกี่ยวข้องกับข้อปฏิบัติใครไม่ควรทำอะไรหรือพูดอะไรกับผู้อื่น หรือบางอย่างอาจเกี่ยวข้องกับการที่ไม่ควรทำอะไรในบางสถานที่ ซึ่งลักษณะเช่นนี้สะท้อนให้เห็นได้จากรูปภาษาที่ใช้ โดยความสัมพันธ์ระหว่างภาษา ทัศนคติและวัฒนธรรมเขียนสรุปได้ดังนี้

รูปที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างภาษา ทัศนคติและวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

- ชลธิศ วีระจิติ. (2550). *เอกสารประกอบการสอนวิชาแนวคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจ*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทัศนีย์ เมฆถาวรวัฒนา. (2553). ทฤษฎีอุปลักษณะตามแนวคิดแบบดั้งเดิมและแนวคิดแบบใหม่. *วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 16(5). 837-845.
- ทัศนีย์ เมฆถาวรวัฒนา. (2553). บทวัฒนธรรมของการขอโทษในภาษาไทย. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 27(2). 28-50.
- เอียรชัย เอี่ยมวรเมธ. (2546). *พจนานุกรมไทย ฉบับอธิบาย 2 ภาษา*. กรุงเทพฯ: อักษรพิทยา พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊ค พับลิเคชัน.
- พิณทิพย์ ทวยเจริญ. (2528). *ภาษาศาสตร์เชิงจิตวิทยา*. กรุงเทพฯ: เทพมงคลการพิมพ์.
- พิมพ์สิทธิ์ เตชะราชันย์. (2552). *รายงานประกอบวิชาภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์*. (เอกสารไม่ได้ตีพิมพ์)
- ศุภมาส เอ่งฉ้วน. (2537). *คำเรียกญาติภาษาจีนนอกถิ่นในภาคใต้ของประเทศไทย และเกาะปีนัง*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2529). ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและวัฒนธรรม. *ศาสตร์แห่งภาษา*, (6). 40-54.
- _____. (2533). ลักษณะสำคัญบางประการในวัฒนธรรมไทยที่แสดงโดยคำเรียกญาติ. *ภาษาและวรรณคดีไทย*, 7(1). 55-68.
- _____. (2549). *กว่าจะเป็นนักภาษาศาสตร์*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Ameka F. K and Breedveld, A. (2004). *Areal cultural scripts for social Interaction in West African communities. Intercultural Pragmatics*, (1-2). 167-187.
- Bloch, B. and Trager, G. (1942). *Outline of Linguistic Analysis*. Baltimore, MD, Linguistic Society of America.

- Blum-kulka, S. and Olshtain, E. (1984). *Request and Apologies: A Cross-Cultural study of Speech Act Realization Pattern (CCSARP)*. *Applied Linguistics*, (5). 196-213.
- Cameron, L. (2003). *Metaphor in educational discourse*. New York: Continuum.
- Rozik, E. (2000). Speech act metaphor in theatre. *Journal of Pragmatics*, 32: 203-218.
- Davie, E. (1987). A Contrastive Approach to the Analysis of Politeness Formulus. *Applied Linguistics*, (8). 75-88.
- Dobrzynska, T. (1995). *Translating Metaphor: Problems of Meaning*. *Journal of Pragmatics*, 24. 595-604.
- Fantini, A. (1991). Bilingualism: *Exploring Language and Culture*. In Malave, L and Duquette. (eds). *Language, Culture & Cognition*. p.110-119.
- Frake, C. (1962). The Ethnographic Study of Cognitive Systems. In Thomas Gladwin and William C. Sturtevant (eds.). *Anthropology and Human Behavior*. Washington, D.C. Anthropological Society of Washington.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago : The University of Chicago.
- Goddard, C. (1997). Cultural Values and “cultural scripts” of Malay (Bahasa Melayu). *Journal of Pragmatics*, (27). 183-201.
- _____. (2000). “Cultural Scripts” and Communicative Style in Malay (“Bahasa Melayu”) *Anthopological Linguistics*, 42(1). 81-106.
- _____. (2004). The Ethnopragmatics and Semantics of Active Metaphor. *Journal of Pragmatic*, (36), 1211-1230.
- Geertz, C. (1976). *The religious of Java*. Chicago: Chicago University Press.
- Goddard, C. and Wiezbicka, A. (2004). Cultural scripts: What are they and what are they good for? *Intercultural Pragmatics*,(1-2), 153-166.

- Hiraga K. (2005). *Metaphor and Iconicity*. Palgrave: Macmillan.
- Kitayama, S. & Markus, H.R. (1992). *Construal of the self as cultural frame: Implications for internationalizing psychology*. Paper prepared for Internationalization and Higher Education Symposium, University of Michigan, 6-8 May 1992.
- Low, G., Littlemore, J. and Koeser, A. (2008). Metaphor Use in Three UK University Lecture, *Applied Linguistics*, 29(3). p.428-455.
- Milapides, M. and Kitis, E. (1997). Read It and Believe It: How Metaphor Constructs Ideology in News Discourse: A Case Study. *Journal of Pragmatics*, 28, 557-590.
- Nash, T. (1983). American and Chinese Politeness Strategies “It Sorts of Disturb My Sleep”, “health is important”. *Hawaii Working Paper*, (2), 23-38.
- Atkinson, R., Atkinson, R. and E.E. & Hilgard, F. (1987). *Introduction to Psychology* (9th ed.). New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Sapir, E. (1921). *Language* 1. New York: Harcourt, Brace and Company. Inc.
- Schiffrin, D. (1984). Jewish Argument as Sociability. *Language in Society*, (13), 311-335.
- Sweet, H. (1916). *The History of Language*. London, Aldine House J.M. Dent & Sons.
- Travis, C. E. (2004). The Ethnopragmatics of the Diminutive in Conversational Columbian Spanish. *Intercultural Pragmatics*, (1-2), 249-274.
- Weber, S. and Tardif, C. (1991). Culture and Meaning in French Immersion Kindergarten. In Malave, L and Duquette. (eds). *Language, Culture & Cognition*. pp.93-109.

- Whorf, B. (1956). *Science and Linguistics*. In John B. Carroli. (ed.).
Cambride: M.I.T. Press. (p 39-54.)
- _____. (1956). An American Indian Model of the Universe. In Gleeson,
Patrick and Wakefield, Nancy.(ed.). *Language and Culture*. p 109-119.
Ohio: Charles E. Merrill Publishing Company.
- Wiezbicka, A. (1994). “Cultural Scripts: A Semantic Approach to Cultural
Analysis and Cross-Cultural Communication”. *Pragmatics and Language
Learning*. Monograph Series.
- _____. (1997). *Understanding Cultures Through Their Key Words
English, Russian Polish, German and Japanese*. Oxford: Oxford
University Press.
- _____. (2002). Australian Cultural Scripts-bloody Revisited. *Journal
of Pragmatics*, (34), 1167-1209.
- Yoon, K. (2004). Not Just Words: Korean Social Models and the Use
of Honorifics. *Intercultural Pragmatics*, (1-2), 189-210.